

*Селемонка Г. М.,
студент,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ІНДИВІДА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Друга половина XX сторіччя стала періодом, в якому спостерігається тенденція до розширення сфери дії міжнародного права. Наслідками такого процесу завжди буде необхідність уточнення та розв'язання дискусійних питань, що синхронно турбують науку і практику.

З огляду на зазначене, актуальним виступає питання про міжнародну правосуб'єктність індивіда, що зумовлюється зростанням питомої ваги значення міжнародних норм, присвячених правовому статусу індивіда, а також відсутністю загальновизнаної позиції в науковців, насамперед через не чіткість розуміння правового становища індивіда на міжнародній арені, а тим паче про визначення його правосуб'єктності.

На сьогоднішній час стосовно цього питання думки вчених розійшлися, переважаючи більшість розглядає індивіда тільки як учасника, але в жодному разі ні як суб'єкта міжнародних відносин, інша ж частина ці права йому надають. Менше 1 % вчених допускали що за певних виняткових обставин індивід може бути визнаний (обов'язково за згодою держави) носієм міжнародних прав і обов'язків [1].

Досить поширеною думкою є те, що «Міжнародне право, як і внутрішньодержавне, регулює суспільні відносини, тобто відносини між людьми», але «на індивіда не поширює свої дії правова норма, яка б породжувала у нього суб'єктивні права і обов'язки...», якщо на індивіда не поширює свою дію правова норма, яка породжує у нього суб'єктивні права і обов'язки, то він не може бути учасником правовідносин», а тому оскільки фізичні особи «не мають прямого виходу на міжнародну арену, вони не адресати міжнародного права (не його суб'єкти)», а так як вони «не є його адресатами (суб'єктами), то не можуть бути і учасниками відносин, врегульованих міжнародним правом» [2].

Так у західній науці з цього приводу думки також розійшлися. Перша точка зору відноситься до XVIII ст., коли «перемога позитивізму зробила індивіда об'єктом, а не суб'єктом міжнародного права. Також право все більше і більше підкреслювало відокремленість держави від індивідів, створюючи їх суверенність, дійсно їх основним принципом». Представники солідаристської школи права (Баумгарен, Дюгі, Краббе, Ссель) притримувались думки, що держави виступають лише агентами своїх громадян, тому останні фактично єдині суб'єкти міжнародного права. Зокрема, у радянській правовій літературі вважається загальноприйнятим, що окремі особи не визнаються суб'єктами міжнародного права, тобто суб'єктом міжнародного права може бути лише правотворчий учасник міжнародних відносин, який володіє суверенітетом, і спроможний до здійснення автономної волі та виступає учасником контрольного механізму щодо реалізації норм міжнародного права. Цілком зрозуміло, що за такого підходу мови хоча б про якусь правосуб'єктність індивіда не може й бути.

В той же час необхідно відмітити, що вивчення даного питання не може проводитися без звернення уваги на Європейський суд з прав людини, як наддержавного судового і контрольного органу в галузі захисту прав людини, на якого покладена функція з контр-

олу за дотриманням прав і свобод людтни та громадянина, закріплених в Європейській конвенції з прав людини, ратифікованої в 1953 році.

Практика Європейського суду з прав людини не лише визнає фізичну особу суб'єктом міжнародного права, а й дає чітку відповідь на всі заперечення, що їх висувають противники такої правосуб'єктності. Для наочності співставимо останні аргументи противників міжнародної правосуб'єктності фізичної особи з рішенням цього Суду: «Адресатом відповідних норм міжнародного права є не індивіди, а держава»[3].

На сьогодні понад сотні універсальних і регіональних міжнародних договорів, а ще більше двосторонніх міжнародних угод визнають і закріплюють за індивідами міжнародні права. Серед них такі авторитетні міжнародні договори, як Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. і два Додаткових протоколи до них від 8 червня 1977 р., Міжнародний білль про права людини, конвенції про скасування рабства, про попередження злочину геноциду, про політичні права жінок, численні конвенції, схвалені МОП та багатьох інших. У багатьох з таких міжнародних договорів прямо зафіксовано, що «кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності» [ст. 6 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст. 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., ст. 23 Конвенції СНД про права й основні свободи людини 1995 р. та ін.]. Зрозуміло, що тут мова йде не про внутрішньодержавну правосуб'єктність людини, оскільки закріплення подібних положень належить до сфери національного законодавства. Нерідко противники міжнародно-правової суб'єктності індивіда вимагають дотримуватися таких критеріїв, які не передбачені ні міжнародними договорами, ні авторитетними рішеннями міжнародних судів. Так, у Консультативному висновку Міжнародного суду ООН від 11 квітня 1949 р. у справі «Відшкодування збитків, понесених на службі ООН» Суд досить чітко визначив, кого слід вважати суб'єктом міжнародного права: «Бути суб'єктом міжнародного права значить мати здатність володіти міжнародними правами і обов'язками, а також спроможність підтримувати ці права зверненнями, заявами у міжнародні судові інстанції».

Не може викликати особливих заперечень питання щодо здатності індивідів нести обов'язки і відповідальність з виконання

норм міжнародного права. Після проголошення вироку Міжнародним воєнним трибуналом у Нюрнберзі: «Злочини проти міжнародного права здійснюються людьми, а не абстрактними утвореннями, і лише шляхом покарання індивідів, які здійснюють такі злочини, приписи міжнародного права можуть бути примусово здійснені», яких-небудь серйозних заперечень з цього приводу ні в науці міжнародного права, ні на практиці не висловлювалось. Питання перестало бути дискусійним після створення Міжнародного кримінального трибуналу по Югославії і Міжнародного кримінального суду по Руанді.

Остаточно були усунуті будь-які сумніви з такого питання, коли було створено Міжнародний кримінальний суд і встановлено, що він діятиме на постійній основі, доповнюватиме національні кримінальні юрисдикції, здійснюватиме власну юрисдикцію над особами, які вчинили найбільш серйозні злочини міжнародного значення (ст. 1). Статут Суду закріплює його юрисдикцію над фізичними особами і визначає, що «особи, які скоїли злочин в межах юрисдикції Суду, нестимуть індивідуальну відповідальність і підлягають покаранню відповідно до цього Статуту» (ст. 25); дає широкий перелік злочинів, які мають кваліфікуватися як геноцид чи злочини проти людяності, воєнні злочини або агресія (статті 5–8)[4].

Отже, ми бачимо, дане питання є надзвичайно актуальним сьогодні, що і підтверджується цим розбіжністю думок, проте можна підсумувати, що все ж таки переважна більшість вчених не визнає індивіда суб'єктом міжнародного права, а робить його лише учасником міжнародних правовідносин, наділяючи його спеціальним видом правосуб'єктності, що проявляється у можливості звертатися до Європейського суду з прав людини, нести міжнародну відповідальність, тобто володіти деліктоздатністю та наділяє суб'єкта широкими правами людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баймуратов М. О. Міжнародне право. Підручник – Харків, «Одісея», – 2001. – С. 65-73.
2. Черкес М. Ю. Міжнародне право. Підручник – Київ, «Знання». – 2011. – С. 123-130.
3. Електронний ресурс: Wikipedia.org/wiki/Європейський_суд_з_прав_людини
4. Буткевич В. Г. «Гене́за доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда». Наукова стаття – Право України. – 2010. – № 2. – С. 44-54